

שיעורים בכללי התלמוד

שיעור 22 – מהי אסמכתא

1. רמב"ם הקדמה לפירוש המשנה

ולפיכך כשאמרנו שיעורין הלכה למשה מסיני הקשינו על זה ואמרנו, איך תאמר עליהם שהם הלכה למשה מסיני והרי השיעורים רמוזים בפסוק ארץ חטה ושעורה, והיתה התשובה על זה שהם הלכה למשה מסיני, ואין להם שום יסוד שילמדו ממנו באחת המדות, ואין להם רמז בכל התורה, אלא הסמיכות לפסוק זה כעין סימן כדי שישמרו ויזכרו, ואין זה מענין הפסוק, וזהו ענין אמרם קרא אסמכתא בעלמא, בכל מקום שנזכר.

2. מורה נבוכים חלק ג פרק מג

ארבעה מינים שבלולב כבר זכרו ז"ל בו קצת סבה על צד הדרשות שדרכם ידוע למי שהבין דרכיהם, וזה שהם אצלם כדמות מליצת השיר, לא שהדבר ההוא הוא ענין הפסוק ההוא, ונחלקו בני אדם בדרשות לשני חלקים, החלק האחד, ידמה שהם אמרום על צד באור ענין הפסוק ההוא, והחלק השני, הוא מבזה אותם ויחשבה לשחוק אחר שהוא מבואר נגלה שאין זה ענין הפסוק, והחלק הראשון נלחם ונתגבר לאמת דרשות לפי מחשבתו ולשמרם ויחשוב שהם ענין הפסוק, ושמשפט הדרשות כמשפט הדינין המקובלים, ולא הבינה אחת משתי הכתות שהם על צד מליצת השיר אשר לא יספק ענינם על בעל שכל, והתפרסם הדרך ההוא בזמן ההוא, והיו עושים אותה הכל כמה שיעשו המשוררים מזמרי השיר, אמרו רז"ל תני בר קפרא ויתד תהיה לך על אזניך, אל תקרי אזניך אלא אזניך, מלמד שאם ישמע אדם דבר מגונה יתן אצבעו בתוך אזנו, ואני תמיה אם זה התנא אצל אלו הסכלים כן יחשוב בפירוש זה הפסוק, ושזאת היא כונת זאת המצוה, ושהיתד הוא האצבע, ואזניך הם האזנים, איני חושב שאחד ממי ששכלו שלם יחשב זה, אבל היא מליצת שיר נאה מאד, הזהיר בה על מדה טובה, והוא כי כמו שאסור לומר דבר מגונה, כן אסור לשמעו, וסמך זה לפסוק על צד המשל השיר, וכן כל מה שיאמר במדרשות אל תקרי כך אלא כך, זהו ענינו, וכבר יצאתי מן הכונה אלא שהיא תועלת יצטרך אליה כל בעל שכל מאנשי התורה הרבנים

3. כוזרי מאמר ג אות עג

או שיהיה הבאתם לפסוקים על דרך אסמכתא, שהם שמים אותה כסימן לקבלתם, כאשר שמו פסוק ויצו ה' אלהים על האדם לאמר, סימן לשבע מצות שנצטוו בני נח. ויצו אלו הדינין, ה' ברכת השם, אלהים זו עבודה זרה, על האדם זו שפיכת דמים, לאמר זו גלוי עריות, מכל עץ הגן זה גזל, אכל תאכל זה אבר מן החי. כמה רחוק בין אלו הענינים ובין הפסוק הזה, אך אצל העם קבלה משבע המצות האלה, סומכין אותה בפסוק הזה בסימן שמיקל עליהם זכרם.

4. מנחת אברהם חלק א סי' ל

יהודה היה נותן בהם סימנים שפירש רבי יהודה החסיד דר"ב בספרי על מביאי בכורים אמר דצ"ך עד"ש באח"ב, ואשמעתי שבוה הסדר יש לקרות למביאי בכורים, ודבריו מובאים גם בהגהות מיימוניות על נוסח הגדה, (סוף הל' חמץ ומצה), ומשמע מדבריו שמביאי בכורים היו דורשים פרשת בכורים, ועל המקרא דביד חזקה וגו' היו דורשים אלו עשר מכות וכו'. ועיין בהגהות הגר"א על הספרי תבא שגורס בנוסח הספרי את כל הדרשות שבהגדה על פרשת ארמי אובר אבי. וביאור הדבר כנ"ל דמאחר שאין הכרח שיקרא מס"ת אלא רק שיקרא בלה"ק יכול לשנות מלשון הכתוב וגם להוסיף ביאור. ולפי"ז בכל הנשנים במשנה (סוטה לב ע"א) דאלו נאמרים בלה"ק יכול לשנות מלשון הכתוב ולומר גם הפירושים של חז"ל. ויש להעיר ששמעתי מהרב הגאון ר' צבי יהודה הכהן קוק (שליטי"א) דצ"ל ששמע מאביו הגאון הרא"ה דהגאון ר' משה יואל בעל ראשי בשמים סו לו על זקינו החסיד הדוע ר' בער טורי צער תלמידו של הגר"ת מולוזין שכשהיה קורא ק"ש היה משלב באמירתו דרשות חז"ל לק"ש, והיה אומר בכל לבבך בשני יצריך ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך. וחידוש זה דאפשר לומר פירוש המקראות בקבלת חז"ל בתוך המקראות גופם יש לו מקור בתוספתא הג"ל, ועי' בפי"ה לר"מ סוף מע"ש.

ונראה עוד דנ"מ אם אפשר להוסיף בביאור הדברים שאומר, דאם צריך לקרוא בתורה הרי פשיטא שאין להוסיף כלום אבל אם הדין הוא שצריך לקרוא פרשה זו בלה"ק יכול להוסיף בביאור כמה שירצה.

והנראה דזה מתבאר מהתוספתא בסוטה פ"ז ה"ט בפרשת הקהל שדורשין בה דרשות הרבה, ופשטות הכונה שבקריאת המלך היה מבאר גם כמה דרשות במקראות שקורא, וענין זה צ"ב הרי הוא צריך לקרוא תורה שבכתב. וע"כ כמשנ"ת דהעיקר שקורא בלשה"ק אבל לא שיקרא בס"ת, ולהכי יכול לשנות מלשון הס"ת, וע"כ גם יכול לקרוא בעת קריאת הפרשה את הדרשות שעליה, דהיינו תושבע"פ שהיא פירוש הכתובים כמו שביאר הרמב"ם בהקדמה למשנה תורה, וקריאת הפירושים של קבלת חז"ל שעל הפרשה היו נמי בכלל קריאה כיון שיכול לשנות מלשון המקרא בכתב וכנ"ל.

וכך מצינו גם לגבי קריאת פרשת בכורים, כדמוכח ממ"ש הראב"ה סי' תכ"ד שכתב שם טעם על מה שר'

5. ריטב"א ראש השנה טז א ד"ה והא דקאמר

שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקדוש ברוך הוא שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך, ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת מינות הוא, אבל התורה העירה בכך ומסרה חיוב הדבר לקבעו לחכמים אם ירצו כמו שנאמר ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך, ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה כלומר שאינם מחדשים דבר מלבם וכל תורה שבעל פה רמוזה בתורה שבכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסירה כלום.

6. מהר"ל באר הגולה באר א פרק א

ואמרו על זה כי המצוה מדבריהם, רק קרא אסמכתא בעלמא. ורבים טועים שסבורים לומר כי אין לאותה מצוה כלל שום עניין אל התורה באמת, רק שהם עשו למצוה דבר דרש מן התורה כאילו היה זה מליצה בלבד. והאומרים כך טעו, לא הבינו דבריהם, כי חס ושלום שיהיה דבר אחד מדבריהם נאמר להרחבת הלשון ויפוי המליצה, רק כל דבריהם אמת. וכאשר אמרו מנין דבר זה, והביאו ראייה מן המקרא, יש באמת ראייה מן המקרא לדבריהם.

7. של"ה חלק תושבע"פ כלל רבנן

ענין אסמכתא המוזכר בכמה מקומות בתלמוד. והרמב"ם בהקדמת זרעים פירש, דבר שאין לו רמז בפסוק, רק נסמכה זאת המצוה לזה הפסוק לסימן, כדי שיהא נודע ונזכר, ואינו מענין הכתוב. וזה ענין מה שאמרו: קרא אסמכתא בעלמא, בכל מקום שיזכרוהו, עד כאן. והנה מוכרחים דברי הרמב"ם בענין שהוא מן התורה, דהיינו הלכה למשה מסיני, וקרא אינו אלא אסמכתא, כמו שהקשו בפרק קמא דעירובין דף ד' (א) על מה שאמר רב, שיעורין וחציצין כו' הלכה למשה מסיני הוא, ופריך שיעורין קרא כתיב (דברים ח, ח) 'ארץ חטה ושעורה' וגו', ואמר רב חנני(י) כל הפסוק הזה לשיעורין כו', ומסיק (עירובין ד ב) הלכתא נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי.

אמנם מצינו הרבה פעמים שאומרים, מדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא (יבמות כד א). קבלתי שם פירוש מחודש, דהכוונה היא שהדין הזה שחידשו הרבנן הוא, משום שהתבוננו סברא אחת הנרמזת בתורה, ומכח סברא זו חידשו את הדין. כהא דאיתא בפרק כל הבשר (חולין קו א), מים ראשונים מצוה, רבא אמר מצוה לשמוע דברי רבי אלעזר בן ערך, דכתיב (ויקרא טו, יא) 'וכל אשר יגע בו הזב וידי לא שטף במים', אמר רבי אלעזר בן ערך, מכאן סמכו לנטילת ידיים מן התורה. הענין, עיקר בא לכדדרשינן בנדה (מג א) מה ידיו מאבראי אף כל דמאבראי, לאפוקי בית הסתרים אין צריך טבילה. והתבוננו החכמים, מאחר שהתורה לא בא אלא ללמדנו ענין מאבראי, למה הזכיר יותר 'ידיו' מ'פניו', הוה ליה למימר 'ופניו לא שטף'. אלא התורה הזכירה ידיים שהם יותר מאבראי מהפנים, משום שהפנים נח, אבל הידים עסקניות הן (שבת יד א), ותמיד הם מתפשטות חוצה. וכשהתבוננו החכמים מכח התורה שהידיים מוחזקות להיותן עסקניות, על כן תקנו נטילת ידיים משום סרך תרומה (חולין קו א), מאחר שהם עסקניות. נמצא דין נטילת ידיים הוא מדרבנן, אבל טעם גזירתם היתה בשביל עסקניות, שהבינו מן התורה שהתורה מחזקת לידיים עסקניות, נמצא סברת התורה הביאה את החכמים לדבר זה, וזהו ענין מדרבנן וקרא אסמכתא. ואף על גב דמסיים שם תלמודא על דברי רבי אלעזר בן ערך, אמר ליה רבא לרב נחמן, מאי משמע, דכתיב 'וידי לא שטף במים', הא שטף טהור, הא טבילה בעי, [אלא] הכי קאמר, ואחר שלא שטף טמא, עד כאן. הרי משמע דאסמכתא הוא סימנא בעלמא מלישנא דקרא, הכל אמת, כי עיקר ענין אסמכתא, הוא הסברא שהוציאו מזה הפסוק, דהיינו ידיים עסקניות, ואז לסימנא נאמר לשון הפסוק 'וידי לא שטף' הוא טמא, ואם שטף טהור דהיינו נטילת ידיים. והוצרך לומר כן למצוא לשון הפסוק לסימנא, ולא היה לו במה שהוציאו סברא זו מזה הפסוק כמו שכתבתי, לפי שרבי אלעזר בן ערך אומר בקוצר, דכתיב 'וכל אשר יגע בו הזב וידי לא שטף במים', משמע שהורינו במליצת לשונו למצוא בזה הפסוק לישנא לסימנא.

עוד מקורות: תוס' עבודה זרה (כב א ד"ה תיפוק). מהר"ל ליקוטים סי' ע. דרשות הרמב"ן (מה' הרב שוועל עמ' ריט). פרי מגדים פתיחה כללית לאו"ח (אות כ).